

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ป่าไม้” นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดบนโลก มีความสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตมากมายหลายอย่าง ตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์น้อยที่อาศัยผืนดินในการดำรงชีพ ไปจนถึงสัตว์ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในป่าลึก นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวโยงมาถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่ทั่วทุกหนแห่งบนโลกด้วย เพราะป่าไม้ให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มนุษย์

ประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ผลผลิตจากป่า เช่น ต้นไม้ พันธุ์ไม้ สมุนไพร สัตว์ป่า และสิ่งของต่างๆ ที่เป็นผลผลิตจากป่า อาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์ทางตรงของป่า คือ สิ่งของอันเป็นรูปธรรมที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ ส่วนประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ การที่ป่าไม้ช่วยควบคุมความสมดุลของระบบนิเวศ ป้องกันความเสียหายจากภัยธรรมชาติ และเป็นสถานที่ผลิตและฟอกอากาศบริสุทธิ์ให้กับชาวโลก อาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์ทางอ้อมของป่า คือ สิ่งของอันเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสจับต้องได้ แต่สามารถรับรู้ได้ด้วยใจ เช่น ความรู้สึกผ่อนคลายเมื่ออยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่มีอากาศบริสุทธิ์ เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับป่าไม้มายาวนาน ดังจะเห็นได้ว่า “ป่ามีความสัมพันธ์ทั้งในด้านพุทธประวัติ หลักคำสอน และสถาบันพระพุทธศาสนา”^๑ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพานในป่า ป่าจึงเป็นทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธบริษัทจึงมีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^๒ สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าก็ล้วนแต่อยู่ในป่า แม้กระทั่งวัดหรืออารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนาก็เป็นวัดป่า คือ วัดเวฬุวัน^๓ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยนั้นผูกพันอยู่กับป่า พระพุทธองค์ทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์อยู่ป่า เพราะถือว่า การอยู่ป่าเป็นวัตรที่งดงามอย่างหนึ่งตามหลักธุดงค์วัตร

^๑ จ्ञานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, “ทัศนะเชิงพุทธศาสตร์เกี่ยวกับนิเวศวิทยา”, ใน **มหาจุฬาวិชาการพุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์**, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สนธิ ไชยวงศ์คต, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒) : ๖๘.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), “พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า”, **นิตยสารเสขิยธรรม**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕) : ๑๗.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

ในแง่หลักคำสอน พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการอยู่ในป่าไว้หลายแห่ง ตัวอย่างเช่น “ในโอวาทปาฏิโมกข์นั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส แล้วก็มีข้อความอื่นต่อไปอีก ซึ่งมีตอนหนึ่งบอกว่า อยู่ในเสนาสนะอันสงัด การอยู่ในเสนาสนะอันสงัดนี้ ที่มุ่งหมายสำคัญสำหรับพระสงฆ์ ก็คือ มุ่งให้อยู่ป่าหรือรู้จักเข้าไปใช้ป่าให้เป็นประโยชน์ในการบำเพ็ญสมณธรรม”^๔ แม้กระทั่งในพระวินัย ก็ยังมีพุทธบัญญัติกำหนดห้ามมิให้ภิกษุตัดต้นไม้ และพรากกุดคาม^๕ และถ้าหากว่าต้นไม้นั้นมีเจ้าของหรือเป็นกรรมสิทธิ์ของหลวงแล้ว พระสงฆ์จงใจตัดต้นไม้ด้วยเจตนาแห่งความเป็นขโมย และยึดเอาไม้นั้นมาเป็นของตนเอง ก็จะมีโทษทางวินัยบัญญัติที่รุนแรงถึงขั้นต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุทีเดียว^๖ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้รู้ถึงคุณค่าของต้นไม้และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยการอนุรักษ์ธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นการรู้คุณค่าของธรรมชาติ ดังที่ปรากฏในมหาเวทียชาดกกว่า “บุคคลนั้นก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะว่าเป็นคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^๗ ทั้งหมดนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ป่าไม้ในปัจจุบันได้ลดน้อยถอยลงจนอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการตัดไม้ทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากของมนุษย์ที่ต้องการผลประโยชน์จากป่าอย่างเกินกำหนด จึงลงมือทำลายป่าและนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองตัณหาของตนในรูปแบบต่างๆ^๘ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย

จังหวัดราชบุรี เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยที่มีความสมบูรณ์ “เป็นป่าโปร่งประกอบด้วย ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ และป่าเบญจพรรณ ในเขตพื้นที่อำเภอปากท่อ จอมบึง

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **คนรักป่า ป่ารักคน**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิปัญญาประทีป, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๐.

^๕ กุดคาม กลุ่มแห่งพืชพันธุ์ที่จะงอกได้ ที่เจริญเติบโตแล้ว เป็นชื่อเรียกต้นไม้ยืนต้น และหญ้าเขียวสด; วิมहा. (ไทย) ๒/๙๐/๒๗๘.

^๖ ตัวอย่างในเรื่องนี้ คือ พระธนิยุมภการบุตร ผู้เป็นต้นบัญญัติของทุติยปาราชิกสิกขาบท; ดูรายละเอียดใน วิมहा. (ไทย) ๑/๘๖-๘๗/๗๕-๗๘.

^๗ ข.ชา.ปภินณก. (ไทย) ๒๗/๑๙๖/๔๕๔.

^๘ สาเหตุการทำลายป่าในปัจจุบัน คือ (๑) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในประเทศ (๒) ความคิดเห็นที่ขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน (๓) ไฟป่า (๔) ความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม (๕) การขยายพื้นที่ทำกิน (ทำไร่เลื่อนลอย); ดูรายละเอียดใน พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโ (โสมเกษตริณทร์), “บทบาทของพระสงฆ์ต่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาศรรณนิเทศ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗-๒๐.

บ้านโป่ง เมืองราชบุรี และอำเภอสวนผึ้ง แต่ปัจจุบันมีการลักลอบตัดฟันแปรรูปไม้ หรือบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และตัดไม้เพื่อการเผาถ่านอย่างต่อเนื่อง”^๙ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ในปัจจุบันลดน้อยลงเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณพื้นที่นี้โดยตรง จึงได้จัดให้มีโครงการพุทธอุทยานขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี เพื่อให้พระสงฆ์ได้เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ให้คงความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี “ที่มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔๘๙.๓๑ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓๐๕,๘๒๐ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลบ้านบึง ตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี”^{๑๐} มีที่พักสงฆ์เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและดูแลทรัพยากรป่าไม้ ๒ แห่ง คือ ที่พักสงฆ์เจติยบรรพต และที่พักสงฆ์ป่าห้วยจิกเกาะ (พุน้ำร้อน) โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดสร้างที่พักสงฆ์ขึ้นมาเพื่อสำหรับปฏิบัติธรรม การปลูกป่าเสริม การทำแนวกันไฟ การเฝ้าระวังการบุกรุกทำลายป่า และการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประจำอยู่ทุกปี^{๑๑} ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในกิจกรรมการรักษาป่าไม้ที่สำคัญอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญของป่าไม้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และเพื่อให้ทราบถึงหลักธรรมและหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ของพระสงฆ์ โดยทำการศึกษาในพื้นที่โครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี เพื่อให้ทราบถึงบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ในแต่ละแห่ง เพื่อให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ปัญหาในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในแต่ละพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง และจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นในภายภาคหน้า เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของประเทศชาติต่อไปในอนาคต

^๙ ญัฐชยา สัมเขียวหวาน, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง : คณะรัฐศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๑๐} เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี, *รายงานผลการปฏิบัติงาน ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี*, (ราชบุรี : กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๖), หน้า ๑-๒.

^{๑๑} เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี, “การป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ในพื้นที่ป่าไม้”, (บันทึกข้อความ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี : วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๓), หน้า เอกสารแนบ ๑ (รายงานการตรวจสอบสภาพพื้นที่จัดทำโครงการแก้ไขปัญหาที่พักสงฆ์ในพื้นที่ป่าไม้).

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ ในโครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร ?
- ๑.๓.๒ หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร ?
- ๑.๓.๓ บทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ ในโครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรีเป็นอย่างไร ?

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในโครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่จะต้องอาศัยข้อมูล ๒ แหล่ง คือ (๑) ข้อมูลทางด้านเอกสารและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม คำสั่งสอน และพระวินัยของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และ (๒) ข้อมูลภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยจะต้องเก็บข้อมูลผ่านทางการสัมภาษณ์เชิงลึก

ในส่วน of ข้อมูลภาคสนามนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ป่า การวิจัยนี้มุ่งที่จะเข้าไปศึกษากิจกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี ประกอบไปด้วยที่พักสงฆ์ ๒ แห่ง ได้แก่

(๑) ที่พักสงฆ์เจติยบรรพต ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี มีเนื้อที่ ๑๕ ไร่

(๒) ที่พักสงฆ์ป่าห้วยจึกเกาะ (พุน้ำร้อน) ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี มีเนื้อที่ ๑๒ ไร่

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่จะนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยต้องการที่จะสัมภาษณ์นั้นมีประชากรอยู่ ๓ กลุ่ม คือ

ก. ประชากรที่อาศัยอยู่ภายในและโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี ได้แก่ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงที่พักสงฆ์

ข. ประชากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชีโดยตรง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี

ค. ประชากรหลัก คือ พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในที่พักสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งข้างต้น ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเป็นหลัก

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลป้องกันการทำลาย การบำรุงรักษาให้คงสภาพเดิม การดูแลหรือการทดแทนให้คืนสู่สภาพเดิม รวมทั้งการใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่าและเข้าใจถึงสภาพทรัพยากรนั้น และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลให้เอื้อต่อการอนุรักษ์ โดยการให้ความรู้ความเข้าใจ ชักชวน ชักนำ โน้มน้าว จูงใจ หรืออื่นๆ หรือวิธีการใดวิธีการหนึ่ง

๑.๕.๒ ป่าไม้ หมายถึง บรรดาพื้นที่ที่มีพืชมงคลชาตินานาชนิดปกคลุมอยู่ โดยมีต้นไม้ขนาดต่างๆ เป็นองค์ประกอบ เป็นแหล่งผลิตต้นไม้ขนาดพรวน ที่มีอิทธิพลต่อลมฟ้าอากาศ หรือต่อระบบของน้ำในท้องถิ่น

๑.๕.๓ ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ต้นไม้ของป่า พืชพันธุ์ตามธรรมชาติ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ตลอดจนธรรมชาติต่างๆ เช่น น้ำ และอากาศ เป็นต้น ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี

๑.๕.๔ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง การป้องกันและการบำรุงรักษา เพื่อประชาชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรป่าไม้อย่างเต็มที่

๑.๕.๕ พระสงฆ์ ในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในที่พักสงฆ์ ๒ แห่งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีกตัญญูและปฏิบัติธรรมอยู่ท่ามกลางป่าเขาหรือตามถ้ำที่มีความสงบร่มรื่น

๑.๕.๖ สำนักสงฆ์ หมายถึง วัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา มีเสนาสนะ มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดที่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงยังไม่สามารถใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมได้

๑.๕.๗ ที่พักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ที่พำนักพักพิงชั่วคราวของพระภิกษุสามเณร ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี ที่มีพระสงฆ์พักอาศัยอยู่ ๑-๒ รูป มีการสร้างเสนาสนะอย่างถาวรขึ้นไม่มากนัก และยังไม่ได้รับ

อนุญาตให้สร้างเป็นวัดจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในการวิจัยครั้งนี้ให้สัมภาษณ์มักใช้คำว่าวัด สำนักสงฆ์แทนคำว่าที่พักสงฆ์ แม้ผู้วิจัยก็ใช้เพื่อให้สอดคล้องกัน

๑.๕.๘ บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การกระทำใดๆ ของพระสงฆ์ ในลักษณะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมริเริ่ม ประสานงาน หรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การสอนหลักธรรม การส่งเสริมให้ราษฎรเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอน การดำเนินกิจกรรมพิธีกรรม การสงเคราะห์และการสันตนาการ การให้คำปรึกษาแก้ปัญหา และเป็นหน่วยควบคุมสังคม

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารและหนังสือ

๑) สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สธิต เขมจารีมหาเถระ) แสดงปาฐกถาเรื่อง “วนกถา”^{๑๒} กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่า สรุปความได้ว่า พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ หรือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ล้วนแต่เกิดในป่าทั้งนั้น แล้วเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานก็นิพพานในป่าอีก คือ นิพพานที่ภายใต้ต้นรัง ซึ่งเป็นสวนของเจ้ามัลลกะกษัตริย์ เป็นอันได้ความว่าพระพุทธเจ้าเกิดในป่า ตรัสรู้ในป่า แสดงธรรมในป่าแล้วนิพพานในป่าด้วย พระธรรมเทศนากัณฑ์แรกของพระองค์แสดงในป่า พระธรรมเทศนากัณฑ์สุดท้ายที่เรียกว่า มหาปรินิพพานสูตร ก็แสดงที่ป่า คือ ป่าร้างที่พระองค์ทรงนิพพานนั่นเอง

๒) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อว่า “คนไทยกับป่า”^{๑๓} สรุปใจความได้ว่า ในพุทธประวัตินั้นก็เต็มไปด้วยเรื่องของต้นไม้ พระพุทธเจ้าเองก็ประสูติใต้ต้นไม้อีก คือ ใต้ต้นสาละ ซึ่งถือเป็นต้นไม้ที่สำคัญในพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าประสูติใต้ต้นสาละ แล้วก็ปรินิพพานใต้ต้นสาละ ทั้งประสูติและปรินิพพานใต้ต้นสาละ คือ ต้นไม้ซึ่งเป็นที่เริ่มต้นและสิ้นสุดแห่งพระชนมชีพของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งก็เป็นต้นไม้อีกเช่นกัน และการแสดงปฐมเทศนา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในพุทธประวัติก็เกิดขึ้นที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งร่มรื่นด้วยต้นไม้ แม้แต่ยามปกติในพระชนมชีพของพระองค์ พระพุทธเจ้าก็เสด็จจาริกไปในท้องถื่นตามหัวเมืองต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และในการจาริกนั้น พระองค์ก็ต้องทรงเดินทางผ่านป่าเป็นประจำ

^{๑๒} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สธิต เขมจารีมหาเถระ), **วนกถา**, (กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สธิต เขมจารีมหาเถระ) ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๕), หน้า ๔๔.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **คนไทยกับป่า**, (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑.

แล้วก็ขอบปลีกพระองค์ไปประทับอยู่ในป่าเป็นระยะๆ ชีวิตของพระองค์จึงอยู่ในป่ามากทีเดียว เพราะฉะนั้นชื่อป่าต่างๆ จึงมีมากในพุทธประวัติ เช่น ป่ามหาวัน ป่าอัญชนวัน ป่าอัมพพวัน ป่ารักชิตวัน เป็นต้น และวัดต่างๆ ก็มีชื่อลงท้ายด้วย “วัน” ซึ่งแปลว่า ป่า เช่น วัดเชตวัน วัดเวฬุวัน วัดปาวาริกัมพวัน วัดอัมพวัน ฯลฯ แสดงว่า วัดเหล่านั้นเป็น “ป่า” ทั้งนั้น จึงถือได้ว่า ป่ามีส่วนสำคัญในชีวิตของพระพุทธเจ้าเอง และในประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

๓) พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับป่าไม้”^{๑๔} สรุปใจความได้ว่า การปลูกป่าถวายวัดในพระพุทธศาสนานั้น มองอย่างผิวเผินอาจคิดว่าไม่เกี่ยวกับการทำทาน เนื่องจากการทำทานที่ชาวพุทธคุ้นเคยจะเป็นการถวายภัตตาหารหวานคาวเสียเป็นส่วนมาก แต่ความจริงแล้ว การปลูกป่าถวายวัดนี้เป็นการถวายทานอย่างหนึ่ง เนื่องจากป่าไม้มีนัยให้พิจารณาหลายอย่าง สงเคราะห์เข้ากับปัจจัย ๔ ก็ได้ สงเคราะห์เข้ากับธรรมทานก็ได้ สงเคราะห์เข้ากับอภัยทานก็ได้ กล่าวคือ หากถวายป่าไม้ที่อาจแปรสภาพหรือแปรมูลค่าไปเป็นจีวร อาหาร บิณฑบาต ที่พักอาศัย และยารักษาโรค ก็จัดเป็นการถวายปัจจัย ๔ หรือวัตถุทาน หากถวายป่าไม้แล้วจัดให้มีการศึกษาธรรม สอนธรรมและปฏิบัติธรรม ก็จัดเป็นส่งเสริมธรรมทาน หากถวายป่าไม้แล้วที่นั้นได้กลายเป็นที่ห้ามฆ่าสัตว์ เป็นที่หลบภัย เป็นที่อาศัยของสัตว์ ก็จัดเป็นเขตอภัยทาน แต่หากมองในแง่ความสำคัญ การปลูกป่าไม้ถวายวัดมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสามารถใช้เป็นเครื่องสื่อถึงพระพุทธเจ้าก็ได้ ส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาก็ได้ เป็นเครื่องพัฒนาจิตใจของผู้ถวายก็ได้

๔) มานพ นักการเรือน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา”^{๑๕} สรุปใจความได้ว่า ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีนี้มาจากการอุปสมบท โดยพระสงฆ์จะนำจีวรมาพันรอบต้นไม้ในแต่ละต้นที่มีการบวช เพื่อมิให้ประชาชนเข้ามาทำลาย จากพิธีดังกล่าวเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อีกทางหนึ่ง, พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีนี้มาจากพิธีทอดผ้าป่า โดยประชาชนจะนำต้นไม้มารวมกันไว้ที่วัด พระสงฆ์จะทำพิธีทอดผ้าป่าแล้วนำประชาชนไปปลูกต้นไม้ร่วมกันในบริเวณวัดและที่สาธารณประโยชน์, พิธีการทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีนี้มาจากพิธีทำบุญต่างๆ เนื่องจากจากปลูกต้นไม้มากจะได้ร่วมเงาในการพักผ่อนหย่อนใจ พระสงฆ์จึงชักชวนให้ประชาชนรอบๆ วัดมาร่วมทำบุญดังกล่าว เพื่อจะได้มีต้นไม้ภายในวัดมากขึ้น วัดจะได้

^{๑๔} พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุโก, พระพุทธศาสนากับป่าไม้, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙๔.

^{๑๕} มานพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

เป็นสถานที่ร่มรื่น และพิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการปลุกต้นไม้ พิธีนี้มาจากพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยประชาชนเชื่อว่าเมื่อชีวิตตกต่ำ ต้องมีการสะเดาะเคราะห์ โดยพระสงฆ์โหมน้ำวให้ประชาชนเอาต้นไม้มาปลูก จึงได้ทั้งการสะเดาะเคราะห์ของตนเอง และเป็นการเพิ่มต้นไม้ให้ประเทศด้วย

๕) **อุดม เขยกวิวงศ์** ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ต้นไม้ในพุทธศาสนา”^{๑๖} สรุปใจความได้ว่า พระพุทธเจ้าของเราที่จะทรงผนวชในพระชาติที่เป็นพระชนกภูมิรานั้น ท่านก็ได้ศึกษาอะไรมากมาย ท่านไปทรงเห็นต้นมะม่วงกำลังออกผลงามๆ ก็ตั้งพระทัยไว้ว่า จะแวงเสวยมะม่วงนั้น แต่เมื่อพระชนกภูมิรเสด็จผ่านไปแล้ว พวกอำมาตย์ก็พากันเก็บผลมะม่วงตามใจชอบ สุดท้ายก็ไม่มีมะม่วงเหลือสักผล มีแต่ต้นมะม่วงที่กิ่งก้านหักห้อยเกะกะ ใบก็ขาดวิน เมื่อพระองค์ทรงมองมะม่วงต้นหนึ่งที่อยู่ใกล้ๆ กัน ยังมีกิ่งก้านแข็งแรง ใบดกสมบูรณ์ มองดูน่าร่มเย็น จึงทรงดำริว่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ทรงได้คำตอบว่า เพราะมะม่วงต้นนั้นไม่มีผล คนก็ต้องการ ไม่ขว้างปา ใบของมันก็ไม่หล่นร่วง กิ่งก็ไม่หัก พอถึงพระราชวัง ก็ทรงพิจารณาอยู่แต่ในเรื่องนี้ ในที่สุดก็ตัดสินใจสั่งพระทัยออกผนวช โดยอาศัยต้นมะม่วงเป็นบทเรียนสอนพระทัย ทรงเปรียบเทียบพระองค์เองกับมะม่วงต้นนั้น เห็นว่าถ้าไม่พัวพันอยู่ในเพศฆราวาสก็จะเป็นผู้ไปคนเดียว ไม่ต้องกังวลทุกข์ร้อน เป็นผู้มีอิสระ

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์

๑) **พระครูใบฎีกาถาวร สุรพลโย (เสนสอน)** ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอนองกลับ จังหวัดนครสวรรค์”^{๑๗} สรุปใจความได้ว่า พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเมื่อ ๒๕๕๔ กว่าปีล่วงแล้ว สมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ์สะอาด พื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดินฟ้าอากาศ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอาศัยธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพานอันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา

^{๑๖} อุดม เขยกวิวงศ์, **ต้นไม้ในพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : เสริมปัญญา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

^{๑๗} พระครูใบฎีกาถาวร สุรพลโย (เสนสอน), “การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอนองกลับ จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

ตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะพำนักอาศัยเสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรม สันทนาธรรม หรือเสวยวิมุตติสุขป่าไม้ที่พุทธบริษัท ควรระลึกถึงซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพุทธสาวกในเหตุการณ์สำคัญๆ ตลอดพุทธกาล

๒) พระปลัดเฉลิม บังเมฆ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าอธิการสมคิด จรณธมโม (จันอ้น)”^{๑๘} สรุปใจความได้ว่าในการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น ในเบื้องต้นจะใช้การเทศน์หรือการบรรยายธรรมที่สอดแทรกความสำคัญของป่าไม้ที่มีคนตั้งแต่เกิดจนตายเพื่อให้ชาวบ้านทราบถึงคุณค่าของป่าไม้ และเพิ่มกลยุทธ์สำคัญบางประการที่นำมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ การประกาศเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างชัดเจนจะทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์มากขึ้น และการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น ผ้าเหลือง พระพุทธรูปมาร่วมใช้ในการจัดโครงการกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งโครงการกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ โครงการบิณฑบาตป่าเพื่อรักษาสัตว์แวดล้อมขึ้น โดยมีกิจกรรมหลักคือ การปลูกป่าเสริม การทำแนวกันไฟ การบวชป่า การสู่วัฏ และเลี้ยงผีป่า การเดินตรวจป่า การทำป้ายบอกเขต และป้ายรณรงค์

๓) พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร (เสาะพบดี) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้”^{๑๙} สรุปใจความได้ว่า นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแห่งนี้ พระสงฆ์มีบทบาทในการรักษาศาสนาให้คงอยู่และเป็นผู้นำทางจิตใจ มีความผูกพันอยู่กับชุมชนเรื่อยมาอย่างมีความสุข อันมีป่าไม้เป็นจุดศูนย์กลางของสิ่งแวดล้อม มีวัดเป็นศูนย์กลางของจิตใจ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์สามารถใช้หลักพุทธธรรมชักชวนแนะนำโน้มน้าวประชาชนในชุมชนนั้นช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับป่าไม้ และสิ่งอื่นใดที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่กัน ตามหลักธรรมอริยสัจ ๔ บุญกิริยาวัตถุ ความสามัคคี ความกตัญญูกตเวที ปฏิจาสมุปบาท ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ รวมทั้งใช้ศาสนพิธีเป็นเครื่องนำพา เช่น การทอดผ้าป่าต้นไม้ การบวชต้นไม้ (โดยการนำผ้าเหลืองไปพันรอบต้นไม้) การปลูกต้นไม้ที่ปรากฏในพุทธประวัติ การปลูกต้นไม้เป็นอุทิศเจตีย์ การประดับพันธุ์ไม้แทนพวงหรีด ไม่ว่าจะเป็นต้นเฟื่องฟ้า โกสน กล้วยไม้ ไทร (เมื่อเสร็จงานแล้วสามารถนำไปปลูกได้) เป็นต้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ได้ทั้งสิ้น

^{๑๘} พระปลัดเฉลิม บังเมฆ, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าอธิการสมคิด จรณธมโม (จันอ้น)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐.

^{๑๙} พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร (เสาะพบดี), “พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (พุทธศาสนศึกษา : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๑.

๔) ญัตติขยา สัมเขยวหวาน ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี”^{๒๐} สรุปใจความได้ว่า พระสงฆ์ในจังหวัดราชบุรีมีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะพระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำในด้านความคิดและเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติซึ่งเป็นแบบอย่างของชุมชนในการช่วยเหลือสังคม จะเห็นว่าพระสงฆ์มีการปลูกต้นไม้ มีการรดน้ำพรวนดินต้นไม้ มีการปลูกเสริมเมื่อต้นไม้ตาย หรือมีการเขียนป้ายห้ามทำลายต้นไม้ในบริเวณวัด นอกจากนี้พระสงฆ์ได้ชักชวนกระตุนราษฎรให้ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยการเทศนา การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม และนำประชาชนในบริเวณวัดไปร่วมปลูกต้นไม้ ในพื้นที่สาธารณะ เกาะกลาง หรือริมถนน เพื่อเป็นการเพิ่มป่าไม้ในประเทศและเป็นที่พักของประชาชน แต่การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ก็ประสบปัญหาและอุปสรรคบางประการ เพราะพื้นที่ของวัดมีจำกัด พระสงฆ์จึงไม่สามารถขยายพื้นที่ปลูกต้นไม้ได้ นอกจากนั้นกล้าไม้ที่จะนำมาปลูกมีไม่เพียงพอหรือมีแต่ไม่ตรงกับความต้องการของพระสงฆ์ และพระสงฆ์ไม่มีความรู้ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อปลูกต้นไม้ทำให้ต้นไม้ต้องตาย และเสียเวลาในการดูแล

๕) สมบุญ สุตติ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ทัศนคติและบทบาทของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดกาญจนบุรี”^{๒๑} สรุปใจความได้ว่า ในการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ดีต่อกันให้เกิดขึ้น อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ซึ่งพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม และเจ้าหน้าที่ต่างก็มีจุดอ่อนและจุดแข็งที่ต่างกัน เจ้าหน้าที่มีจุดเด่นที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย หรือมี “พระเดช” แต่มีจุดอ่อน คือ ไม่เป็นที่น่าเชื่อถือและศรัทธาในภาพรวม แต่ในส่วนพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ท่านมีจุดแข็งซึ่งเป็นที่ศรัทธาเชื่อถือของราษฎร หรือมี “พระคุณ” แต่มีจุดอ่อนในการใช้พระเดช ดังนั้น เมื่อนำจุดแข็งทั้งสองฝ่ายมาใช้ร่วมกันย่อมจะเกิดประโยชน์เกื้อกูลกันยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานร่วมกันยังมีรายละเอียดหลายเรื่องที่ต้องพิจารณา นอกจากนี้ยังต้องกระทำด้วยความรอบคอบระมัดระวัง เพราะพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม และเจ้าหน้าที่ต่างก็มีบุคคลหลายประเภท

^{๒๐} ญัตติขยา สัมเขยวหวาน, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (รัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๒๑} สมบุญ สุตติ, “ทัศนคติและบทบาทของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการศึกษา : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖.

งานวิจัยนี้มีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่นๆ เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะในพื้นที่โครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี พร้อมทั้งทำการศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนา และหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในพระพุทธศาสนา จึงนับว่าเป็นการนำแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนามาสนับสนุนบทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้มีความมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของประเทศชาติต่อไปในอนาคต

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีองค์ประกอบในด้านการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ๒ ประการทั้งจากเอกสารและจากข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องอันจัดเป็นการสืบค้นข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีการศึกษาตามวิธี ดังนี้

ก. การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีวิธีการดำเนินการสืบค้นข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จำนวน ๔๕ เล่ม และคัมภีร์อรรถกถา

๑.๗.๒ แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข. การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม มีวิธีการดำเนินการสืบค้นข้อมูลดังต่อไปนี้

๑.๗.๓ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการวิจัยในพื้นที่ทั้งในส่วนที่เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี ทั้งแบบเปิดและแบบปิด จำนวน ๑๕ รูป/คน

สำหรับประเด็นในการสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ประเด็นสัมภาษณ์สำหรับคฤหัสถ์ และบรรพชิต มีรายละเอียดดังนี้

(๑) ประเด็นสัมภาษณ์สำหรับคฤหัสถ์ ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน บุคคลผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง และเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี จำนวน ๑๒ คน มีประเด็นในการสัมภาษณ์ดังนี้

- ความคิดเห็นเรื่องพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

- ทักษะที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี
- ความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่จัดทำในการดูแลรักษาป่าไม้ของพระสงฆ์
- ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการดูแลรักษาป่าไม้ของพระสงฆ์
- ข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการดูแลรักษาป่าไม้ของพระสงฆ์

(๒) ประเด็นสัมภาษณ์สำหรับบรรพชิต ใช้ในการสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้ดูแลรักษาป่าไม้ในที่พักสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ที่พักสงฆ์เจติยบรรพต และที่พักสงฆ์ป่าห้วยจี้กเกาะ (พุน้ำร้อน) จำนวน ๓ รูป มีประเด็นในการสัมภาษณ์ดังนี้

- ข้อมูลส่วนตัวของพระสงฆ์ เช่น ความรู้, วิทยฐานะ และพรรษาเป็นต้น
- แรงจูงใจในการดูแลรักษาป่าไม้
- บทบาทและหน้าที่ในการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- กิจกรรมที่จัดทำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- รูปแบบและหลักการในการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- หลักธรรมที่ประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการดูแลรักษาป่าไม้
- ข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการดูแลรักษาป่าไม้

๑.๗.๔ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์

(Descriptive Analysis)

๑.๗.๕ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมด

๑.๗.๖ เรียบเรียง สรุป และนำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนา
เถรวาทได้อย่างชัดเจน

๑.๘.๒ ทำให้ทราบและเข้าใจหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ในพระพุทธศาสนา
เถรวาทได้อย่างชัดเจน

๑.๘.๓ ทำให้ทราบและเข้าใจบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระสงฆ์ ใน
โครงการพุทธอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่น้ำภาชี จังหวัดราชบุรีได้อย่างชัดเจน